

Ferenc Xavér, aki több mint másfélezer kötetbe jegyezte be a nevét. A bejegyzések értékét növeli, hogy ebben a gyűjteményben a kor színvonalán álló természetudományos munkák jelentős arányt képviselnek. Érdeemes megemlíteni, hogy az állományban található a később kalocsai érsekek Csáky Imre és Patachich Ádám néhány kötete is. A világi possessorok közül kiemelkedik Révay László, Haller László, Komáromi Csipkés György neve. Természetesen a könyvtárba kerültek a különböző jezsuita könyvtárak állományaiból is kötetek, mint például a bécsi, homonnai, nagyszombati vagy a pécsi rendház bibliotékájából.

A kötet szerzői név-, nyomdahely- és possessor-mutató zárja. A mintaszerű könyvészeti és példányleírások és a pontos, minden apró részletre kiterjedő könyvtártörténeti rekonstrukció mellett mindössze egy dolog hiányzik csak a recenzensnek: az előző kötetekben megtalálható, s nagyon fontos nyomdászmutató. A bevezető tanulmányt lefordították román és német nyelvre is, amelyet egy, a témára vonatkozó rövid irodalomjegyzék követ. Minden remény megvan tehát arra, hogy ezt a kiváló munkát gyakran forgatja majd a művelődés-, egyház- és irodalomtörténettel foglalkozó szélesebb szakmai közönség.

FARKAS GÁBOR FARKAS

Svensson, Lars G.: Die Geschichte der Bibliotheca Bipontina. Mit einem Katalog der Handschriften. Kaiserslautern, 2002, Institut für pfälzische Geschichte und Volkskunde, 352 l. /Beiträge zur pfälzischen Geschichte, Bd. 21./

Amikor a mai Rheinland-Pfalz egyik legnagyobb könyvtára, a zweibrückeni Bibliotheca Bipontina 1806-ban létrejött, tehát amikor a gimnáziumi és a fejedelmi könyvtárat egyesítették, akkor már mindkettő túl volt történetének olyan szakaszán, amikor az állományt feldúlták, jelentős részben megsemmisítették. A könyvtár története a 16. századra nyúlik vissza, de az akkori könyv- és kéziratállományának csupán töredéke maradt ránk. A művelődés-, vagy vallás- és egy-

háztörténet kutatói tézisszerűen hangoztatják, hogy a harmincéves háború idején a pfalzi protestantizmus – elsősorban a helvét kultúra – jelentősen meggyengült, módszeresen háttérbe szorította a katolikus (és részben az evangélikus) tábor. Minden olyan gyűjtemény tehát – levéltár, vagy könyvtár –, amelyik ezt a kulturális örökséget dokumentálja különösen fontos, és ezáltal túlnövi a helytörténeti érdekesség kereteit. A nemzetközi könyvtártörténész szakmai közösség számára ezen túl még azért is jelentős ennek a könyvnek a megjelenése, mert felhívja a figyelmet arra, hogy a mindenki által ismert Bibliotheca Palatina mellett milyen fontos gyűjtemények voltak a pfalzi fejedelemségben. Bibliotheca Bipontina névvel ma két könyvtárat illetnek: a zweibrückeni az elnevezését 1988-ban kapta. A Bambergi Állami Könyvtárban (Staatsbibliothek Bamberg) ugyanígy nevezik a pfalz-zweibrückeni uralkodó II. Karl August 1793-ban oda került magánkönyvtárát is.

A svéd szerző célkitűzése elsősorban a könyvtár, mint nyilvános intézmény történetének megírása volt, de a könyvvállomány genezisének feltárása a pfalzi fejedelemség művelődéstörténeti bemutatását is lehetővé tette. A ma Zweibrückenben található gyűjtemény története két fő vonalat követ: a Hornbachban 1560 körül alapított gimnáziumi, illetve a fejedelmi család különböző udvaraiban volt könyvtárak történetét.

Amikor Hornbachban létrejött a protestáns gimnázium (1559: Pfalz-Zweibrücker Landeschule zu Hornbach) a terület ura az elkötelezett lutheránus Wolfgang volt (Pfalzgraf Wolfgang, Herzog von Zweibrücken und Neuburg). Mint Európa legtöbb evangélikus gimnáziumi könyvtára, a hornbachi is Pfalz megszüntetett középkori kolostori könyvtárainak anyagára alapozott (igaz, hogy ma ezeknek az anyagából csupán néhány kötet maradt fenn). Svensson tehát röviden áttekintette a környék középkori könyvtártörténetét, majd elemezte azt a képzési, oktatási tervet, amelyet az alapítástól kezdve kialakítottak. Ehhez a tervhez – amelynek kialakításában személyesen Johann Sturm is szerepet játszott – igazították ugyanis a könyvek beszerzését, illetve

a könyvtár arculatát. Wolfgang fia, Johann I. (meghalt 1604) különösen nagy gondot fordított a gimnasiunm illustre rangot elért intézmény könyvtárának gyarapítására, így a könyvek száma 1577-re elérte a másfélezret. (Csak összehasonlításként: a brassói gimnázium könyvtára is ilyen nagyságrendű volt ugyanebben az időben.) A hornbachi gimnasiunmnak 1628-ban történt Zweibrückenbe való költözése után a két könyvtár anyaga egyesült, de sajnos nem sokáig szolgálhatta a környék lakosságát, illetve a tanulókat. A harmincéves háború számos könyvtár pusztulását hozta, így 1635-ben ez a gyűjtemény sem került el ezt a sorsot. A gimnasiunmot csak 1702-en alapították újra Meisenheimben, amely 1706-ban Zweibrückenbe költözött. A könyvtárat 1723-tól Johann Philipp Crollius, majd ennek hasonnevű fia irányításával fejlesztették, és a 18. század végére elérte a 16. század végi nagyságot. Emellett a városban egy újabb nyilvános könyvtár is alapult. 1806-ban a gimnasiunmi, fejedelmi és a nyilvános könyvtár anyagát egyesítették.

A fejedelmi udvar I. Johann idején Zweibrückenbe ugyancsak szép könyvgyűjteményt tudhatott magáénak. 1583-ban létrehozta az első zweibrückeni nyilvános könyvtárat is, majd magángyűjteményével egyesítette azt. E könyvtár állománya jelentős részben 1635-ben, de végleg a holland háborúban 1667-ben pusztult el.

A zweibrückeni fejedelmi gyűjtemény mellett Birkenfeldben I. Karl (meghalt 1600) alakított ki könyvtárat, amelyet utódai, főként Georg Wilhelm és Karl Otto gyarapítottak. A 17. század első harmadától fejlesztett bischweileri bibliotéka (I. és II. Christian) 1720-ban ez utóbbi helyen egyesült, és az egész könyvanyag 1752-ben került átszállításra Zweibrückenbe. Itt a 18. század első felében IV. Christian ápolta a fejedelmi család könyveit, és kitüntetett figyelmet szentelt a Crollius felügyelete alatt gyarapodó gimnasiunmi gyűjteménynek is.

Az 1806-ban egyesített fejedelmi és gimnasiunmi könyvtár még két válságos periódust élt át, legutóbb 1945-ben, amikor az amerikai bombázók komoly károkat okoztak az iskola épületében is.

Lars G. Svensson könyve igazi doktori disszertáció. A teljes kutatástörténeti áttekintés mel-

lett a ma meglévő kéziratállomány nagyon részletes leírását adja, kiválóan használható mutatókkal, beleértve kezdősorok mutatóját (Initienregister) is. A nagyon bonyolult helytörténeti folyamat segít áttekinteni az a folyamatokra, amely az egyes pfälz-zweibrückeni gyűjtemények sorsának alakulását ábrázolja. Szerencsés lett volna még a pfälzi uralkodó család leszármazási rendjét táblázatosan is közölni, illetve a család egyes tagjainak neve mellé következetesen az életrajzi dátumokat is feltüntetni. Tartok ugyanis attól, hogy nem csupán a recenzensnek okoz nehézséget a család történetének követése, illetve feleslegesen sok munkát az említett adatok vizsgálakésése. Nagyon informatívnak tartom ugyanakkor az egyes gyűjteményi részeknek tartalmi, kiadási helyek szerinti, illetve a proveniencia szerinti részben táblázatos, részben grafikonos bemutatását.

Végezetül megemlítem, hogy magyar szempontból egyetlen érdekes kézirat említhető a gyűjteményben: V. Friedrich autográf követi utasításai Johann Joachim von Rusdorf számára (1627–1631). Rusdorf magyar kapcsolatait dokumentumszerűen, illetve összefoglalóan eddig Vásárhelyi Judit közleményéből ismerhettük (*Johann Joachim von Rusdorf válogatott levelei*. Szeged, 1991, Scriptum. /A Lymbus Füzeti 22. – Klny. a Lymbus, Művelődéstörténeti Tár III. kötetéből/.

MONOK ISTVÁN

Barbier, Frédéric: Lumières du Nord. Imprimeurs, libraires et „gens du livre” dans le Nord au XVIIIe siècle (1701–1789). Dictionnaire prosopographique. Genève, Librairie Droz S. A. 2002. 544 l., 16 t. ill. /École Pratique des Hautes Études. VI. Historie et civilisation du livre 25./

A régi könyvek elismert szakértője, Robert Escarpit francia író vallotta: egy ország irodalmi életét számos közreműködő, a nyomdász, a könyvkiadó és a könyvkereskedő együttes játéka határozza meg, s e játék irányítója a könyvkereskedő.